

Prešovská univerzita

Filozofická fakulta

INŠTITÚT GERMANISTIKY

080 78 Prešov, ul. 17. novembra 1 tel.: 00421-051-7570805, 7570357 fax: 00421-51-7570824

Oponentský posudok na habilitačnú prácu

Meno a priezvisko habilitantky: Mgr. Zuzana Tuhárska, PhD.

Názov práce: Der konzeptuelle Raum des Lexems „Zeit“ im Kontext seiner Attribuierung

Oponent: doc. PaedDr. Slavomíra Tomášiková, PhD.

Študijný odbor habilitantky: 2.1.33 všeobecná jazykoveda

Predkladaná práca predstavuje kognitívno-lingvistický výskum a jej cieľom je podľa slov autorky zistenie konceptuálneho priestoru lexémy „čas“ pomocou indícií, ktoré sa určujú cez tzv. ko-text lexémy, t.j. cez jeho atribúty. Za účelom tejto práce však autorka pojem atribútu neobmedzuje len na jeho syntaktickú funkciu v syntagme, vete, ale chápe ho v súvislosti všetkých výrazových prostriedkov s funkciou atribútu (genitívny atribút, posesívny atribút, kopulatívne konštrukcie, determinatívne kompozitá).

V úvodných častiach teoretických úvah o jazykových prostriedkoch, pomocou ktorých je možné v jazyku vyjadriť kategóriu času, vychádza autorka primárne z pokusu o všeobecne akceptovateľnú definíciu času, čo sa z dôvodu jeho „neuchopiteľnosti“ zmyslovými orgánmi človeka javí ako nie jednoduchý problém. Potrebné je pritom zohľadniť emergentný charakter času, ktorý sa chápe ako „abstrakcia vzťahov medzi udalosťami“ (str. 15). Opakovaným vnímaním sa generujú skúsenosti a pomocou pamäte dochádza k ich ukladaniu a ich následnému vyvolaniu. Na základe takéhoto vnímania udalostí v priestore je človek schopný vnímať kategóriu času. Samozrejme sú pri takomto chápaní kategórie času relevantné fyziologické danosti človeka ako aj vplyv okolia.

Pri určení kategórie času vychádza autorka práce z rozlíšenia medzi kognitívnou a jazykovou rovinou. Zatiaľčo pojem čas priradzuje ku kognitívnej rovine, je termín tempus viazaný na jazykovú rovinu. V podstate ide o rozlíšenie medzi bezprostredným vnímaním času a gramatickým časom.

Z hľadiska vnímania času na kognitívnej rovine uvádza autorka trichotomické členenie na minulosť, prítomnosť a budúcnosť, pričom minulosť a budúcnosť chápe len ako varianty prítomnosti.

V kontexte uvedených súvislostí je nevyhnutné spomenúť tzv. Origo-Modell K. Bühlera, ktorý je založený na určení východiskových bodov pri orientácii človeka v časo-priestore. Relevantné je pri tom rozdelenie na tri dimenzie ich-hier-jetzt (ja-tu-teraz), pričom pod pojmom Origo rozumieme fixný bod v nekonečnom priestore. Teória Origo-modelu v práci chýba, preto by bolo vhodné vyjadriť sa pri obhajobe aj k tejto teórii a pokúsiť sa ju analyzovať v širších súvislostiach ako aj v intenciách predkladanej práce.

Sekundárnu pozornosť venuje autorka problematike gramatického času, čo považujem v súvislosti so zámerom práce za maximálne postačujúce. K jazykovým prostriedkom, vyjadrujúcim, resp. symbolizujúcim kategóriu času, zaraďuje autorka práce okrem gramatického času (tempusu) aj časové príslovky, spôsob priebehu deja – vid atď. Autorka tu však nezaradila časové predložky, ktoré tiež patria k frekventovaným jazykovým prostriedkom na vyjadrenie času.

V ďalších kapitolách podáva autorka práce diachronický aspekt vnímania času od najstarších čias až po súčasnosť.

Pri hodnotení teoretických východísk konceptualizácie času autorka konštatuje absenciu empiricky podložených údajov a tvrdí, že tieto majú len globálny charakter a chýbajú systematické analýzy viacerých jazykov. V čom vidí habilitantka dôvod uvedenej konštatácie?

Z vyššie uvedených príčin sa habilitantka pokúsila navrhnúť sémantický profil lexémy čas na empirickej báze. Jedným z jej cieľov bolo poodkryť perspektívy uchopenia konceptuálneho priestoru lexémy čas a to spôsobom zdôraznenia empirického charakteru argumentácie, ktorá by bola zameraná nie deduktívne, ale induktívne (semaziologicky).

Túto časť práce považujem za prínosnú z hľadiska celého konceptu práce ako aj z hľadiska vytvorenia vlastnej adekvátnej teoretickej bázy, ktorú habilitantka následne aplikuje na praktickú časť.

V rámci teórie kognitívnej lingvistiky podáva autorka erudovaný pohľad na teoretické východiská výskumu danej problematiky s ohľadom na jej výskumný cieľ. Snaha o uchopenie problematiky na empirickej rovine si podľa nej vyžaduje adekvátnu výskumnú bázu, ktorú je možné skúmať zmyslami a ktorá takýmto spôsobom sprístupní ináč neprístupnú cieľovú rovinu (signifié). Autorka odhaľuje takýto potenciál v jazykovej rovine, ktorú považuje za vhodný prostriedok na reprezentáciu konceptov.

Podkladom na získanie empirických údajov na konceptuálnej úrovni je podľa autorky lexikálna rovina, pretože ľudia vyjadrujú svoje myšlienky prostredníctvom slov. Ako chápe habilitantka slovo v tomto kontexte?

Na empirické uchopenie vlastností lexémy „čas“ pomocou atribútov je podľa autorky potrebná konceptualizácia tejto lexémy. Za indikátory kognitívnych procesov považuje autorka reálne používaný jazyk, pričom relevantnú výpovednú hodnotu má iterativita. Signifikantným kritériom pre daný výskum je aj autenticita, a nie simulované, umelo vytvorené štruktúry.

V súvislosti s tzv. Blending-Theorie, podľa ktorej existuje možnosť vzniku nových kvalít lexémy „čas“ ako emergentných štruktúr v dôsledku spojenia tzv. východiskových domén (Quelldomäne) je zaujímavé zistenie, do akej miery sa táto teória prejavila v skúmanom korpuse autorky.

Na dosiahnutie svojho cieľa si habilitantka zvolila metódu korpusovej analýzy, pričom rozhodujúcim bol výber kritérií pre samotnú analýzu. Pre túto metódu sa autorka rozhodla z viacerých dôvodov, ku ktorým patria napr. empirický charakter, existencia autentických textov a pod.

Výskumný korpus tvoril kolportážny román Karla Maya: „Waldröschen oder Die Rächerjagd rund um die Erde“ z rokov 1882 až 1884, ktorý vychádzal ako román na pokračovanie. Pre tento typ textu sa autorka rozhodla z viacerých dôvodov, napr. pre dynamickosť textu, výskyt dialogických pasáží, ako aj z dôvodu, že podľa autorky má výskum hovoreného prejavu vyššiu výpovednú hodnotu ako výskum písomného prejavu. Aj napriek uvedeným charakteristikám textu ako aj dôvodov jeho výberu by bolo vhodné vyjadrenie autorky, či považuje tento text za aktuálny, nielen z dôvodov značného časového odstupu od jeho vzniku, ale aj (a hlavne) z dôvodu autenticity, ktorú autorka spomína v teoretickej časti v súvislosti s indikátormi kognitívnych procesov.

V súvislosti s prácou na korpuse musím oceniť verifikovateľnosť skúmaných údajov, ktorých výskyt sa pohybuje okolo 1 milióna jazykových jednotiek a okolo 41 tisíc lexém. Takéto množstvo údajov má veľkú výpovednú hodnotu a tvorí veľmi slušný základ výskumu s ohľadom na intencie práce.

Na základe vyššie uvedeného výskumu autorka formuluje závery, ktoré bezprostredne vyplývajú z jej výskumu a ku ktorým dospela na báze indukčných postupov. Zaujímavým, ale v podstate očakávaným záverom je napr. skutočnosť, že koncept času sa nezakladá na

jednotnej predstave. V čom vidí habilitantka dôvod tejto konštatácie v súvislosti s hypotézou, že čas je len jeden a žiadne iné predstavy o čase sú neakceptovateľné.

Pri celkovom hodnotení habilitačnej práce Mgr. Zuzany Tuhárskej, PhD. je potrebné konštatovať, že práca z obsahového hľadiska disponuje všetkými atribútmi, ktoré si vyžaduje vedecká práca takéhoto druhu. Autorka ponúka kvalitnú teoretickú bázu, dokonca si vytvára aj vlastné teoretické podložie z dôvodu jeho absencie v dostupnej literatúre a adekvátne ho aplikuje na vlastný výskum. Kapitoly sú logicky štruktúrované a svedčia o hlbokých vedomostiach autorky o danej problematike.

Z formálneho hľadiska je práca napísaná veľmi kultivovaným odborným štýlom.

Na záver môjho posudku obligátne konštatovanie – habilitačná práca Mgr. Zuzany Tuhárskej, PhD. pod názvom: „Der konzeptuelle Raum des Lexems „Zeit“ im Kontext seiner Attribuierung“ spĺňa po metodologickej, obsahovej i formálnej stránke všetky náležitosti vedeckého textu, prislúchajúceho pre príslušný kvalifikačný rast a preto menovanej navrhujem po habilitačnom pokračovaní (prednesení habilitačnej prednášky, obhájení svojej práce a primeranom zapojení sa do odbornej diskusie) udeliť vedecko-pedagogický titul „docent“ v odbore 2.1.33 všeobecná jazykoveda.

v Prešove, dňa 8.6.2017

doc. PaedDr. Slavomíra Tomášiková, PhD.